

НОВИ УЗЛЕТ ГЛОБАЛНЕ
ВОЈНЕ ПОТРОШЊЕОРУЖЈЕ
КОЧИ
ПРОГРЕС

Оснивачи ОУН после Другог светског рата били су снажно мотивисани намером да елиминишу рат као инструмент спољне политике. Међутим, седам деценија касније наш свет је у опасности као што је и раније увек био, упозорава Антонио Гутјерес, генерални секретар УН. Представљајући недавно на универзитету у Женеви светској јавности своју Агенду за разоружање, генерални секретар је оценио да се међународно безбедносно окружење постојано погоршава. Истовремено се може говорити и о томе да се хладноратовске тензије враћају на светску позорницу. Презентација Агенде дешава се у часу када је „контрола наоружања свакодневно заступљена у светским медијима, понекад када је реч о Ирану и Сирији, понекад Корејском полуострву“, истакао је Гутјерес.

Каква је економска цена тако повећане несигурности? Свакако огромна. Сходно увиду Стокхолмског интернационалног института за истраживање мира (СИПРИ), глобални војни расходи током 2017. године досегли су износ од 1.739 милијарди долара. Војна потрошња у свету на тај начин је више него удвостручена од времена пада Берлинског зида.

За одрживи развој света, елиминисање екстремног сиромаштва и глади, могла би бити довољна средства у вредности од приближно 13 одсто глобалне војне потрошње. Четврти циљ из Агенде за одрживи развој 2030 Уједињених нација – квалитетно образовање за све, изискује ресурсе на нивоу од око три одсто глобалних војних издвајања.

„Налазимо се на рубу новог хладног рата. За разлику од оног првог, који је никао у свету уморном од управо завршеног разорног светског сукоба, други хладни рат долази у ери конвергентних глобалних изазова, сложенијих међународних односа и све мањег поштовања међународних норми и институција”, наводи се у новој Агенди за разоружање („Securing Our Common Future”).

Овом новом хладном рату својствени су све мање контролисана трка у наоружању и трајно уплитање у унутрашње политичке процесе у другим земљама. Све су бројнији и акти непријатељског карактера чији је интензитет само незнатно испод прага који је до сада опредељивао употребу оружане силе.

У актуелним околностима мења се и сама природа рата.

– Садашњи сукоби су учесталији, дуже трају и доносе много више пустошења и бола цивилном становништву. Грађански ратови повезани су са регионалним и глобалним ривалитетима – наглашава генерални секретар УН. Према његовим речима, у редовима сукобљених страна могу се, поред осталих, наћи екстремисти склони насиљу, терористи, организоване милиције, као и припадници криминалних структура. Уз то, сви су они опремљени различитим врстама наоружања и војне опреме, непрестано настојећи да оснаже свој арсенал.

Растући војни буџети

У временима ривалитета два блока са различитим идеологијама постојано су одвајане велике суме новца за војне потребе. Када је раздобље 20. века, којем је додељен назив „хладни рат” окончано, већина влада приступа програмима смањења војне потрошње. Тако су глобални расходи за одбрану са 1.200 милијарди у 1985. сведени на 809 милијарди долара у 1998. години. Такође, смањен је број запослених у војном сектору, као и производња наоружања.

Према проценама СИПРИ одбрамбени трошкови САД у 1999. години нису били виши од две трећине трошкова у 1989. години, а у Русији од једне петине износа важећег деценију раније.

Нажалост, тренд смањења војних буџета није дуго потрајао. Управо је 1998. година представљала прекретницу, почетак раздобља поновног узлета. Врхунац је достигнут 2011. године, када су укупни одбрамбени издаци у свету достигли 1.699 милијарди долара, што је било на нивоу од 2,6 одсто глобалног бруто друштвеног производа.

Уследио је нови заокрет, узрокован у великој мери појавом светске економске кризе, као и падом цена нафте, такође значајним чиниоцем повећане штедљивости, особито у земљама које су биле највише погођене. Период од 2012. до 2015. године било је, стога, препознатљиво по извесној стагнацији улагања у одбрану.

То што се, почев од 2015. године, поново бележе позитивне стопе раста глобалне војне потрошње, премда не тако високе, према неким предвиђањима могло би значити да је поново на делу период успона, за извесно време прекинут у овој области. На то указују и планови више земаља за повећање војних издатака наредних година.

Бројке, такође, потврђују овакву прогнозу. Наиме, глобална војна потрошња у 2015. години била је за један одсто већа од остварене у 2014. години, 2016. стопа раста била је на нивоу од 0,4, а 2017. године од 1,1 одсто.

Највећи појединачни удео у укупно оствареној војној потрошњи у свету током 2017. године имале су САД – 35 одсто, а затим су следиле Кина са 13, Саудијска Арабија са уделом од 4 процента, Русија – 3,8 и Индија са 3,7 одсто. Сједињене Државе су прошле године потрошиле за одбрану 610 милијарди долара, Кина 228 милијарди, Саудијска Арабија 69,4, Русија 66,3, а Индија 63,9 милијарди долара. Дошло је и до одређених промена у редоследу, САД и Кина задржале су прве две позиције, Саудијска Арабија се уздигла са четвртог на треће место, док се у случају Русије десило обрнуто. У исто време Индија је заменила Француску на петом месту листе земаља које у свету издвајају највише новца за одбрану.

Процењује се да се од свега што се у свету произведе током једне године читавих 12,6 одсто користи за сузбијање различитих облика насиља. Јасно је да трошкови за одбрану не представљају подједнако оптерећење за привреде свих држава, као и да су највише погођене сиромашне земље, нарочито ако су уз то непосредно увучене у оружане сукобе. Показало се и да ексцесивна војна потрошња појединих земаља, по правилу, води ланчаном ефекту на ширим просторима. Опасност је још већа када међународне институције и механизми за контролу наоружања слабе, као што је то сада случај, јер трка у наоружању поприма стихијски карактер.

Средњи исток и Азија

Један од начина да се процени колико издвајања за одбрану оптерећују економије и буџете сваке поједине државе јесте утврђивање процента учешћа војне потрошње у њихо-

вом друштвеном бруто производу. Сагласно истраживањима СИПРИ, заснованим на сопственој методологији, ситуација је у овом погледу у појединим земљама и деловима света доста неуједначена.

Последњих година посебно високе вредности оствариване су у региону Средњег истока. Тако је удео војне потрошње у друштвеном производу у Бахреину, на пример, у 2017. био на нивоу од 4,1 одсто, Либану 4,5 одсто, Израелу 4,7, Кувајту 5,8, да би у Саудијској Арабији достигао 9, а Оману и 12 одсто. Као поређење може се навести да је у Европи ово учешће на нивоу од 1,6 одсто у просеку, Азији и Океанији 1,7, а Африци 1,8 одсто. У региону Средњег истока као целини војни издаци у 2017. увећани су за 6,2 одсто (Саудијска Арабија 9,2 одсто). Исте године Иран је за одбрану издвојио 14,5 милијарди долара, Израел 16,5, а Турска 18,2 милијарде долара.

– Укупно повећање одбрамбених издатака у свету последњих година највећим делом узроковано је суштинским растом војне потрошње у земљама Азије и Океаније и Средњег истока, попут Кине, Индије и Саудијске Арабије – наглашава Нан Тиан, истраживач у Програму за наоружање и војну потрошњу СИПРИ.

Тако је између 2008. и 2017. године Кина повећала војну потрошњу за 110, а Индија за 45 одсто. Треба подсетити и да су

током последње деценије прошлог века трошкови за одбрану смањивани широм света, али су, противно овом тренду, они за исто време у Азији увећани за више од једне четвртине.

Област Азије и Океаније, са 477 милијарди долара, била је друга у рангу у свету по обиму војне потрошње, иза Северне Америке са 630 милијарди.

У другом случају, наравно, убедљиво највећи удео имале су САД, са највећим појединачним учешћем и у светским размерама. Ипак, од 2008. до 2017. године САД су смањиле војне трошкове за 14 одсто. Почев од 2010. сваке године бележена је негативна стопа раста војне потрошње, да би у 2017. била непромењена у односу на претходну, 2016. годину.

Одбрамбена потрошња Русије смањена је у 2017. години, први пут од 1998. године. Карактеристичан је висок проценат тог годишњег умањења – читавих 20 одсто.

Одвајања за војску у Западној Европи порасла су прошле године за 1,7 одсто. У знатнијем износу то је остварено у Централној Европи, где је стопа раста била на нивоу од 12 одсто.

Војни расходи Немачке били су прошле године већи за 3,5 одсто, достигавши обим од 44,3 милијарде долара, највише од 1999. године.

Годишња стопа раста у Великој Британији била је скромнија, задржавши се на 0,5 одсто, али су укупни трошкови за одбрану, у износу од 47,2 милијарде долара, и даље виши него они у Немачкој.

Француска, с друге стране, за војне потребе тренутно троши више него Велика Британија, укупно 57,8 милијарди долара. Међутим, она је претходне године забележила пад

војних издатака у обиму од 1,9 одсто, што се тумачи настојањима нове владе да умањи укупни буџетски дефицит.

Екстремно сиромаштво и глад

– Прекомерно трошење на наоружање умањује средства за одрживи развој – наглашава Антонио Гутјерес, генерални секретар УН. Акција за елиминисање сиромаштва, унапређење здравља и образовања, за борбу против климатских промена и заштиту планете тако остаје ускраћена за неопходне ресурсе.

У септембру 2015. године уједначени су ставови око укупно 17 циљева одрживог развоја у свету, као саставних делова Агенде за одрживи развој 2030.

Није лако прецизно израчунати улагања потребна за потпуно остваривање свих 17 циљева. Ипак, према неким проценама, за достизање прва два фундаментална циља за одрживи развој света – елиминисање екстремног сиромаштва и глади, могла би бити довољна средства у вредности од приближно 13 одсто глобалне војне потрошње. Четврти циљ из Агенде 2030 – квалитетно образовање за све, изискује ресурсе на нивоу од око три одсто глобалних војних издвајања.

На размере трошкова одбрамбеног сектора у свету на посредан начин указују и подаци о пословању најмоћнијих корпорација у саставу војноиндустријског комплекса. Последњих година и на том пољу може се уочити почетак једног новог успона.

Тако је, сагласно подацима које публикује Стокхолмски интернационални институт за истраживање мира, током 2016. године обим продаје наоружања и војних услуга највећих компанија војне индустрије у свету (СИПРИ Топ 100) био за 1,9 одсто већи него у 2015. години. Остварени су послови укупне вредности од 374, 8 милијарди долара. Било је то прво увећање продаје водећих предузећа војноиндустријског комплекса од 2010. године.

У појединим деловима света слика је унеколико другачија. Европске корпорације са листе Топ 100 СИПРИ увећале су продају за релативно скромних 0,2 одсто и приходовале укупно 91,6 милијарди долара. Продаја руских фирми била је већа за 3,8 одсто, уз остварену зараду од 26,6 милијарди долара.

Компаније из САД имале су продају у вредности од 217,2 милијарди долара, што је било за 4 одсто више него 2015. године.

У категорији „произвођача наоружања у развоју“ упечатљиву улогу има Јужна Кореја, чије су водеће компаније оствариле стопу раста продаје од 20,6 одсто. Чланови те групације су и носиоци војне индустрије Бразила, Индије и Турске.

Само је у категорији „други традиционални произвођачи“ забележен пад продаје. У њу су, према мерилима СИПРИ, сврстани произвођачи из Аустралије, Израела, Јапана, Пољске, Сингапура и Украјине. На 1,2 одсто мању продају групе као целине највише је утицао пад пласмана јапанских корпорација у опсегу од 6,4 одсто.

Хумана безбедност

Нове реалности у свету могле би утицати и на промене појма безбедности у 21. веку. Одувек је концепт безбедности одражавао промене у друштвеном амбијенту и међународним односима.

Концепт националне безбедности, чије су кључне одреднице политичка независност и територијални интегритет држава, задржава централно место и у савременим међународним односима, истиче се у Агенди за разоружање генералног секретара УН. Систем колективне безбедности представљао је новину која је донела предности сарадње и договора посредством међународних институција, истовремено оснажујући и националну безбедност.

– Измењена природа оружаних сукоба током неколико последњих деценија и неизрециве људске патње њима изазване, допринеле су афирмацији концепта који људска бића ставља у центар безбедносних разматрања. Данас се већ добро разуме да би наш концепт безбедности требало да осигура заштиту не само држава, него такође и хумане популације – наглашава се у Агенди за разоружање УН. Тако би, сагласно мишљењима која се у њој излажу, у 21. веку могли упоредо постојати и узајамно се оснаживати концепти хумане, националне и колективне безбедности. И узајамна веза између питања разоружања и смањења ексцесивне војне потрошње, која све више узима маха у свету, и задовољења основних хуманих потреба, такође би, по замислима садржаним у Агенди за разоружање генералног секретара УН, ваљало да буде оснажена. ■

Чедомир ПОПОВИЋ

